

JURNAL

ПENTPȢ PESПÎNDIPEA ШTIINЦЕЛОР NATȢPAЛE ШI ESAKTE,

în toate kласеле.

Pediџeatȣ

de

Пpofesop Doktop Iȣлiȣ Бараш.

№ 4.	(Anȣл întîiȣ)	Бȣkȣpeшtĭ.	Ianȣapie 22, 1856.

Konpindepe: Лiтвеле aнiмалелор. — Mȣska de kasъ. — Комȣnikaџiȣnĭ штiinџifiче miчĭ.

ЛIMБЕЛЕ ANIMAЛЕЛОР.

Aptiкoлȣл II.

Dȣпе че am oвseрвatȣ (în aptiкoлȣлȣ dintîiȣ) лiтвеле aniмалелорȣ infepioape, sъ ле oвseрвътȣ akȣm шi ла ȣнеле din aniмалеле sȣпеpioape, adeкъ ла пasepĭ шi ла mamifepe.

Ла пasepĭ, лiтва este întp'ȣn градȣ mape de desвoлtape; еле aȣ o mȣлџime de modȣлaџiȣnĭ але sȣnetелорȣ лорȣ, прin кape-шĭ esпpiмъ вȣкȣpiea saȣ întpistapea, пльчepea saȣ dȣpepea, кiъmapea saȣ din kontpъ înштiinџapea d'a fȣџi. Чine a îmвлatȣ mȣлtȣ кȣ пasepĭ, лesne înџeлеџе лiтва лор шi deosiвeште ачeste deosiвite esпpesiȣnĭ. Kînd maskȣлȣлȣ пasepiĭ nȣmite *rîtȣлȣ poшȣ* (sylvia rubicola) шeade лîнгъ кȣiвȣлȣ ȣnde se afлъ femeла sa клочindȣ, atȣnчĭ skoate niшte sȣnete dȣлчĭ, învetiшoape aвia aȣziвiле, пap' къ 'ĭ-ap sпȣne de dȣлчеџiле amopȣлȣĭ sъȣ, saȣ пap' къ 'ĭ ap повesti niшte istopiĭ плъкȣte шi intepesante, dȣпе кȣm fачem noĭ oamenîĭ кînd вoim a amȣsa пe чine-ва, кape este oкȣпatȣ кȣ o oкȣпaџiȣne sepioasъ dap monotonъ; în timпȣлȣ ачeла femeла шeade лiniштitъ кȣ okiĭ aџintaџĭ asȣпpa soџȣлȣĭ eĭ шi e foapte atentiвъ ла konвepsaџiȣnea лȣĭ. Dap kînd maskȣлȣлȣ 'шĭ-a пepdȣtȣ femeла, atȣnчĭ îmвлъ pътъчind, skoџînd niшte sȣnete жалniче, tpiste, кътîndȣ-o шi кiъmîndȣ-o кȣ niшte esпpesiȣnĭ dopitoape шi лîn-

цеde, în кîtŭ орĭ чine 'лŭ aȣde, simte къ елŭ sȣfере de dopinцъ. Dap întîmплîndȣse съ'шĭ гъsiaскъ femeлa, îndatъ 'шĭ skimбъ sȣneteле челе жалпiче în niште stpiгърĭ de бȣкȣpie, пе кînd amîndoȣĭ sбoаръ ла кȣĭбȣлŭ лор. Dap кînd перекеа aчeasta biind a касъ, îшĭ гъseskŭ кȣĭбȣлŭ ameninцatŭ de вр'ȣп періколŭ, atȣnчĭ amîndoȣĭ îшĭ skimбъ гласȣлŭ: întpe maskȣлŭ шi femeлъ se formeazъ ка ȣп felŭ de dȣetŭ, ȣпȣлŭ respȣnde алtȣia, шi întp'ачestŭ dȣetŭ ȣпȣ комȣпiкъ алtȣia *simцipiле sале шi ачееа че a xotъpîtŭ* a faче ка съ'шĭ skапе касa лор комȣпъ de періколȣлŭ каре о ameninцъ. Кȣ dpept кȣвîntŭ ziчea челебpȣлŭ Natȣpaлistŭ Цepmaнŭ *Oken* къ лiмба пасерiлор е богатъ în sȣnete шi espreme о мȣлцime de simцipĭ шi de пasiȣnĭ.

Ла пештĭ (прекȣm шi ла мȣлte алte animaле) ведемŭ къ în timпȣлŭ кînd dopmŭ, пȣпŭ ȣп *felŭ de santineле saȣ пъzitopĭ*; ачeasta о фаkŭ еаръшi кînd îмблъ къtîndȣ'шĭ *пȣtpiminte*. Гîska selбatiкъ, раца selбatiкъ, чоара, корбȣлŭ, ȣнеле din пaсepiле ръпitoape шi кiap врабia пȣпŭ asemenea пъzitopĭ. Кînd о пaсepе *пъzitoape* веde къ ȣпŭ періколŭ кîtŭ de mikŭ ameninцъ soчietatea лȣĭ, atȣnчĭ îndatъ dъ ȣпŭ semnaлŭ шi toatъ чeata fȣцe; însъ кiapŭ aчeste semne sîntŭ foapte difepite. S. e. раца selбatiкъ кînd веde вînъtopȣлŭ înkъ de depapte, dъ ȣпŭ semnŭ прiп каре пар' к'ар ziче: пъziцi-въ! шi atȣnчĭ *пȣmaĭ* de кîtŭ toatъ чeata, de шi пȣ fȣгŭ, dap pemînŭ кȣ чea maĭ mape бъгаре de seamъ прегъtindȣse ка съ fȣгъ ла semnȣлŭ алŭ doiлеа каре dъ раца пъzitoape кînd веde къ вînъtopȣлŭ s'a апропiatŭ; semnȣлŭ алŭ doiлеа este difepitŭ de челŭ d'întîtŭ шi însemneazъ: акȣm fȣцiцĭ! шi întp'adeвъpŭ къ акȣm toate fȣгŭ. Ла връбiĭ, пъzitopȣлŭ este ȣпŭ maskȣлŭ din чеĭ бътpînĭ шi кȣ esпepiinцъ. Кînd skoate ачела гласȣлŭ съŭ anȣnцъtopŭ de періколŭ, îndatъ toatъ чeata de връбiĭ pemîne în чea maĭ mape лiniште, maĭ кȣ seamъ челе tinepe pemînŭ întp'о tъчере комплектъ шi 'шĭ каȣtъ sirȣpanцa п'întpe pamȣpiле шi fpȣnzeле арбоpiлор. Кȣ кîtŭ періколȣлŭ se апропiъ maĭ мȣлtŭ, devenindŭ maĭ ameninцъtopŭ, кȣ atîtŭ пъzitopȣлŭ îшĭ întъpeште maĭ мȣлtŭ гласȣлŭ съŭ; dap din контpъ, кînd tache елŭ, atȣnчĭ штie чeata къ періколȣлŭ a tpeкȣtŭ, tъчерea лор fpiкoaсъ învețează шi еле atȣnчĭ îшĭ înчепŭ din поȣ бавардацiȣлŭ лор; dap пъzitopȣлŭ tot пȣ'шĭ пъръseште postȣлŭ, чi din контpъ pemîne tot de ȣпа ла локȣлŭ съŭ, adekъ ла пȣпktȣлŭ челŭ maĭ pidikatŭ, s. e. în вîрfȣлŭ ȣпȣĭ арбоpе, ка съ поатъ ведеа maĭ bine depapte.

Кînd ȣпŭ omŭ se апропiъ de кȣĭбȣлŭ вре ȣпеĭ пасерĭ de кîmпŭ, пȣmitъ vanellus, atȣnчĭ пасъреа înчепе a îпкопцiȣра, sбȣрîndŭ îмпрецiȣрȣлŭ кȣĭбȣлȣĭ съŭ, skoцîndŭ stpiгърĭ askȣцite *шi партiкȣларе*, шi îndatъ вiпŭ о *мȣлцimе* de алte пасерĭ камараdе але sале spre ажȣtopȣлŭ съŭ шi îпкопцiȣръ sбȣрînd шi stpiгînd îмпрецiȣрȣлŭ omȣлȣĭ, пар' къ вор съ se лȣпte кȣ dînsȣлŭ a skъпа касa вечiпȣлȣĭ лор atакатъ d'ȣпŭ fъкъtopŭ de ръŭ.

Корбiĭ шi чiopiле пȣпŭ totŭ mepeŭ пъzitopĭ ла лагърȣлŭ лор, шi кiap кînd toatъ чeata doapme, *пъzitopȣлŭ pemîne totŭ de ȣпа demtentŭ*.

Кînd кокорiĭ (grus cinera) mepгŭ toamna кътpe sȣdŭ, прекȣm шi кînd пpimъвара se întopкŭ, ла toate aчeste кълътopiĭ mepце în капȣлŭ чеtеĭ ȣпŭ maskȣлŭ бътpînŭ каре a fъкȣtŭ maĭ de мȣлte орĭ aчeastъ кале, шi toцĭ îл ȣpmeazъ; гласȣлŭ копdȣктоpȣлȣĭ dъ komanda de маршŭ în aчeastъ кълътopie шi цine opdinȣлŭ шi disчiплina. Întîmплîndȣse ка копdȣктоpȣлŭ съ пеарзъ dpȣмȣлŭ, atȣnчĭ îлŭ комȣпiкъ чеtеĭ, шi toцĭ respȣndŭ кȣ о stpiгаре къ аŭ înцелеsŭ, апоĭ îndatъ învețează a mepце dpeptŭ шi sбoаръ în черкŭ în кîtŭ пȣ se depъpteazъ din локŭ, апоĭ копdȣктоpȣлŭ îмблъ înколо înкоаче пiпъ гъseште dpȣмȣлŭ, atȣnчĭ eap se пȣпŭ пе капȣлŭ лор, dъ komanda de маршŭ шi toatъ чeata din *поȣ se пȣпе în лiпie* dpeaptъ шi îмблъ dȣпе елŭ.

De шi провербȣ ziче „stȣпidŭ ка о гîskъ" кȣ toate aчestea întîmпларea ȣpmъtoape de о гîskъ каре a авȣtŭ локŭ în Ipланда ва аръta къ пȣ е аша, чi къ шi гîштеле аŭ fakȣлtatea а-шĭ комȣпiка оареш-каре simцipe шi воinцъ. О гîskъ foapte бътpînъ a ȣпȣĭ apendamŭ în Ipланда каре шedea пе оаъле sале клочindȣле, îndatъ s'a възȣtŭ къ аре о пeastîmпъpape; îndatъ se skоалъ, mepце ла о кътаръ вечiпatъ ȣпde se afла о гîskъ tînъръ, шi кȣ stpiгърĭ прекȣm шi кȣ semne 'i-a datŭ съ înцелеагъ ка съ viiъ кȣ dînsa; гîska tînъръ întp'adevъpŭ venise dȣпе dîn-

sa ши kînd amîndoъ ажȣnsеръ ла oaъ, чea бътrînъ a пȣsȣ пе чea tînъръ пе dînsеле ка съ ле клочеаskъ, dȣпе каре гîska бътrînъ s'a ашеzatȣ liniштitъ пе лîngъ oaъ ши a мȣritȣ, пе kînd tînъра ȣрта кȣ zелȣ а клочі oaъле moштenite.

Чіне н'a аȣzitȣ stрігъріле партікȣларе але кокошȣлȣї, kînd обсервеаzъ în аерȣ вр'о пасере ръпitoаре каре se апропіъ, кȣм кіамъ atȣнчї гъinеле sale ка съ se adȣне împреціȣрȣлȣ лȣї; апої алте sȣnete ши ȣнȣ алтȣ гласȣ skoate елȣ kînd гъseште вр'о мîнкаре бȣнъ ши кіамъ пе гъina sa чеa маї іȣбitъ ши преферatъ ка съ іеа ши еa парте în dinesȣлȣ лȣї. Dар ши гъina kînd гъseште гръȣнце pisinite пе пъмîntȣ, îndatъ кіамъ пе пȣії съї, апої kînd о гъinъ а клочitȣ оаъ de раțъ, ши пȣії de раțъ ȣрмînd instinktȣлȣ лор мергȣ ла апъ, гъina stъ пе малȣлȣ апеї въеtîndȣse ши кіъмîndȣ'ї înапої ка съ пȣ se înече.

Femeла прівігътоаре kînd прімъвара se împерекіаzъ, алеце пе maskȣлȣлȣ каре kîntъ маї фрȣmosȣ ши маї dȣлче; прin ȣрмаре ши ачеастъ damъ-пасере штіе съ deosibeaskъ în serенаdеле de ноапте каре галанцїї еї îї adȣкȣ, ка съ алеагъ пе чеa маї млъdioasъ ши маї плъкȣtъ.

Însъ кȣ toate stȣdiile noastre ноі oamenії абіа амȣ ажȣnsȣ а кȣноаште o mікъ парте din лімбаціȣлȣ пасерілор, adекъ а deosebі ла ȣнеле speце diferite sȣнete артікȣлate карї servеskȣ а еsprima diferite simцірї ши diferite воіnце, ши întр'adевър ачеste diferinцe sînt foarte variate ши foarte вогаte, ши пасеріле прin modȣлаціȣніле гласȣлȣї лор ши кіар прin diferite цеste sînt în stare аші комȣніка о мȣлціme de ideї, întр'adевър ideї foarte мърцinite, dар орї кȣм sînt ideї. Fiъ-каре пасере îшї аре sȣнetеле sale партікȣларе în stare natȣралъ; еa пȣ ле skimбъ nічї о datъ, къчї sînt în armonie кȣ modȣлȣ esistinцеї ачестеї пасерї. Natȣра, infinitъ în креаціȣніле еї, a аръtatȣ ши în raportȣлȣ гласȣрілор пасерілор totȣ ачеастъ infinitate. Тревȣе съ обсервъмȣ къ de ши în starea natȣралъ fiiъ-каре speцъ de пасере аре melodiea sa ши sȣнetеле sale пропріе, însъ пасереа este капабілъ а învъца ши о melodie streinъ, маї кȣ seamъ а ȣнеї алте пасерї, ши маї кȣ seamъ kînd din tinереțea еї a fostȣ пȣsъ în позіціȣне а аȣzi totȣ мереȣ kîntîndȣ о алтъ melodie, fiind кіар маї комплікатъ ши маї фрȣmoasъ de kîtȣ sînt але sale fireшtі. Asta поate къ е каȣsa de че пасеріле кънtътоаре din Еȣропа kîntъ мȣлtȣ маї фрȣmosȣ de kîtȣ totȣ ачеste speце de пасерї kînd тръеskȣ întр'o алтъ parte a пъмîntȣлȣї маї пȣцinȣ чівілізatъ ши прin ȣрмаре маї пȣцinȣ мȣsікалъ de kîtȣ Еȣропа. Аша s. е. прівігътоареа каре воіажорії аȣ аȣzit'o kîntîndȣ în Asia mікъ, kîntъ *мȣлtȣ маї пȣцinȣ frȣmosȣ de kîtȣ прівігътоареа* noastrъ, ши totȣ ачеаsta е каȣsa de че întр'o мȣлціme de пасерї че se aflъ în Amеріка нȣмаї foarte пȣцine (3 пînъ ла 4 speце нȣмаї) sînt kîntътoаре, fiind къ în Amеріка ши oamenії kîntъ мȣлtȣ маї пȣцinȣ de kîtȣ în Еȣропа.

Апої întр'ȣнȣ градȣ мȣлtȣ маї desvoлtatȣ гъsimȣ *лімбеле animалелор patrȣпеde* (кȣ patrȣ пічіоаре) saȣ mamifere (пȣртътоаре de цiце). Къчї аічї гъsimȣ пиште акціȣнї înцелепчіȣале маї перфекте, гîndȣрї маї комплікate ши хотърîрї маї resолȣte. Dар ши варіаціȣнї infinite гъsimȣ п'аічї! Съ лȣъмȣ de esемплȣ нȣмаї о speцъ, adекъ кîінеле; în kîte diverse modȣрї пȣ esprimъ елȣ kînd ва аръta орї плъчере ши вȣкȣріе, орї dȣрере ши întristare! Kîtȣ de înцелеаsъ este лімба кîінелȣї kînd ва съ комȣніче орї stъпîнȣлȣї съȣ орї камаразілор съї oareшї-каре simцire saȣ idee! Алт-фелȣ латръ елȣ kînd îї е foame, алт-фелȣ kînd аре вȣкȣріе къ stъпîнȣлȣ съȣ îї пермite ка съ еаsъ кȣ dînsȣлȣ ла прîмбаре, ши алт-фелȣ skoate гласȣлȣ съȣ партікȣлар de nемȣлцȣміре, saȣ мeade tristȣ kînd е silitȣ съ ръмîiъ singȣрȣ а kasъ!

Kînd ȣнȣ кîіне ва съ меаргъ ла vînatȣ, atȣнчї каȣтъ а повъцȣі ши алтȣ кîіне ка съ îмбле кȣ dînsȣлȣ, atȣнчї s'апропіе de kamaradȣлȣ съȣ, îлȣ лîngȣшаште кȣ вотȣ съȣ, îї пȣне вотȣ în ȣрекіъ, îлȣ înконціоаръ кȣ сълтърї ши îлȣ мȣшкъ кіар de пічіорȣ пînъ л'a determinatȣ, врînd неврînd ка съ меаргъ кȣ dînsȣ. Kînd doї saȣ treї кîіні мергȣ împреȣнъ ла vînatȣ, atȣнчї челȣ маї маре dintр'înшії se пȣне întр'o гроапъ ши ръмîне лініштitȣ, пе kînd чеї-л-алцї goneskȣ vînatȣлȣ (s. е іеврілe, къпріоареле), апої dȣпе че аȣ gonitȣ vînatȣлȣ апроапе de локȣлȣ ȣнде кîінеле челȣ маре se цine askȣnsȣ, atȣнчї îї daȣ ȣнȣ semnȣ, апої елȣ аȣzind ачеаsta, skoate întîiaшї datъ înчетȣ капȣлȣ съȣ de desȣвtȣлȣ гроа-

пеĭ, tot ȣĭtîndȣse împреціȣрȣ'шĭ dакъ нȣ е възȣtȣ̆, ші tокmaĭ dȣпе че каmарazii 'ĭ-аȣ̆ datȣ̆ semnȣ̆ къ аȣ̆ гоnitȣ̆ прada пînъ înaintea лȣĭ, ші рола лȣĭ а вenitȣ̆ ка s'о прinzъ, atȣнчĭ sape îndatъ ші fаче ші елȣ̆ datopiea лȣĭ.

Kînd ȣнȣ̆ кîine începe а ȣрла, atȣнчĭ toџĭ кîinii din вечinъtate ȣрлъ кȣ елȣ̆ împреȣнъ, saȣ̆ kînd începe елȣ̆ а лъtpa възînd ȣнȣ̆ stpeinȣ̆, maĭ кȣ seamъ ȣнȣ̆ чершъtopȣ̆ кȣ вestĭminte рȣпtе in-tpînd în кȣpte; dap kînd кîinеле латръ mînгiind ast-feлȣ̆ пе stъпînȣлȣ̆ sъȣ̆, кîinеле вечinatȣ̆ нȣ латръ нічĭ о datъ, прin ȣpmape toџĭ кîinii штie а deoseбi преа бine kînd ȣнȣлȣ̆ din eĭ латръ sпре пaza каseлор каре ле sînt înкpedinџate, ші kînd латръ de плъчере mînгîind пе stъпînȣлȣ̆ sъȣ̆.

Ȣнȣ̆ Natȣpaлistȣ̆, D. F. Fpiedpix, se espri-mъ *în рапорtȣлȣ̆ aчestеĭ matepiĭ intepesante în* modȣлȣ̆ ȣpmъtop: amȣ̆ възȣtȣ̆, ziче елȣ̆, de mȣл-te opĭ doĭ кîinĭ карĭ amîndoĭ se afла întp'о кȣp-te, dintpe каре ȣнȣлȣ̆ ера легatȣ̆ кȣ ȣнȣ̆ ланџȣ̆, пе kînd челȣ̆-л-алtȣ̆ îmбла лiберȣ̆. Kînd челȣ̆ ле-гatȣ̆ лъtpa fъръ каȣsъ, atȣнчĭ челȣ̆ лiберȣ̆ se плimба fъръ грiжъ în гръdina каре se afла de-napte în dosȣлȣ̆ kaseĭ; dap kînd вр'ȣнȣ̆ stpeinȣ̆ saȣ̆ чершъtop а intpatȣ̆ în кȣpte ші кîinеле ле-гatȣ̆ începȣ а лъtpa, нȣmaĭ de kîtȣ̆ ші ачелȣ̆ лi-берȣ̆ dete fȣга ші вeni ші елȣ̆ лъtpînd în кȣpte sпре ажȣtopȣ̆ а гоni пе stpeinȣ̆, ші лȣкpȣ de mipape, *нічĭ о datъ n'a грешitȣ̆; апоĭ eȣ̆ fiind* în гръdinъ ші възînd aчeasta, amȣ̆ штiȣtȣ̆ totȣ̆ de *ȣna kînd ȣнȣ̆ stpeinȣ̆ а вenitȣ̆ în кȣpte.* О sъ dȣкъ foapte denapte dакъ ашȣ̆ вoi sъ ворбeskȣ̆ maĭ кȣ d'атънȣнtȣлȣ̆ despre aчeastъ matepie, а-декъ despre лimба кîinilop.

D. Jessè а stȣdiatȣ̆ лimба вȣлпеĭ ші а гъ-sitȣ̆ къ, kînd ȣрлеtȣлȣ̆ вȣлпеĭ este компȣsȣ̆ de доъ sȣnete, atȣнчĭ însemneazъ întpistape. Елȣ̆ а гъsitȣ̆ къ лimба вȣлпеĭ este аша de компликатъ de kîtȣ̆ лimба кîinелȣĭ, ші къ лimба лȣпȣлȣĭ sea-мънъ ачелеĭ а вȣлпеĭ ші а кîinелȣĭ.

О fantъ intepesantъ în рапорtȣлȣ̆ fакȣлтъџiĭ комȣнiкаџiȣnеĭ ла о sпеџъ din animaлеле patpȣ-nede каре tpъeskȣ̆ în апъ ші se нȣmeskȣ̆ вidpe повesteште D. J. Hunt insпекtopȣ̆-sȣперіорȣ̆ алȣ̆ menaџерічі în гръdina Zooлоџікъ din Лondpa. „Доъ вidpe, ziче елȣ̆, а fъtatȣ̆. Dȣпе че пȣiĭ аȣ̆ кpeskȣtȣ̆, бъtpînii ĭi лȣaseръ întp'о zi кȣ dînшiĭ în-tp'ȣнȣ̆ елешtеȣ̆; dap maлȣpiле елешtеȣлȣĭ ера преа înaлte ші peпezĭ, прin ȣpmape, întopкîn-dȣse ла ȣskatȣ̆, tinepiĭ n'аȣ̆ fostȣ̆ în stape sъ se sȣiъ. Бъtpîniĭ възînd aчeasta, аȣ̆ începȣtȣ̆ аĭ învъџа кȣm tpeбȣe fъкȣt ка sъ sapъ din апъ пе maлȣpĭ, dap în zadap: tinepiĭ n'аȣ̆ fost în stape а imita aчeastъ опepaџiȣne; възînd aчeasta, eatъ къ ȣna din вidpe бъtpînъ къ iap se întopчеа în а-пъ, апропiъ бotȣлȣ̆ sъȣ̆ ла ȣрекiелс ȣnеĭ вidpe tinepe, пар' къ 'ĭ-a zisȣ̆ чева, ші îndatъ а sъ-pitȣ̆ înaпоĭ ла *maлȣ̆*; dap în minȣлȣ̆ aчesta tînъ-pa прindea în гȣpъ коada бъtpînеĭ џiindȣ-о бine, прin ȣpmape sȣindȣse împреȣнъ кȣ бъtpîna пе maлȣ̆; апоĭ бъtpîna penetîndȣ̆ aчeastъ опepaџiȣ-ne, а skosȣ̆ ast-feлȣ̆ ші пе а doa tînъpъ ла maлȣ̆.

Г. *Darwin* ziче къ, kînd *ȣn калȣ̆ аре о mîn-*кърime пе о napte а корпȣлȣĭ ла каре нȣ поа-te sъ ажȣнгъ sъ se skapnine, atȣнчĭ мȣшкъ пе ȣнȣ̆ алtȣ̆ калȣ̆ ла ȣнȣ̆ asemenea локȣ̆, кȣ skопȣ̆ ка sъ'лȣ̆ шȣшче ші пе елȣ̆ ла локȣлȣ̆ aчesta ȣn-de аре mînкърime. Апоĭ чine нȣ штie къ, kînd *ȣнȣ̆ калȣ̆ în граждȣ̆ аȣde къ а вenitȣ̆ în кȣpte* каmарadȣлȣ̆ sъȣ̆, începe а'л saлȣta кȣ niште stpi-гърĭ de бȣкȣpie?

Kînd о оае аре ȣнȣ̆ mieлȣ̆ întp'о tȣpmъ de mieĭ, кȣноаште гласȣлȣ̆ sъȣ̆, asemenea кȣноаште mieлȣлȣ̆ гласȣлȣ̆ мȣмеĭ sале fiind кiap întp'о tȣp-мъ de oĭ; aчeasta вedemȣ̆ ші ла вакъ кȣ viџe-лȣлȣ̆ eĭ, прекȣm ші ла pisiкъ кȣ пȣiĭ eĭ ші ла мȣлtе алtеле.

Къпріоареле kînd паskȣ̆, пънъ̆ пе вîpfȣлȣ̆ ȣnеĭ пietpe ȣna dintp'înseле dpeptȣ̆ santinелъ ші aчeasta възînd вр'ȣнȣ̆ лȣкpȣ nepiкȣлоsȣ̆, începe а fлȣера din пasȣ̆ ші toate къпріоареле fȣгȣ̆.

(Ва ȣрма.)

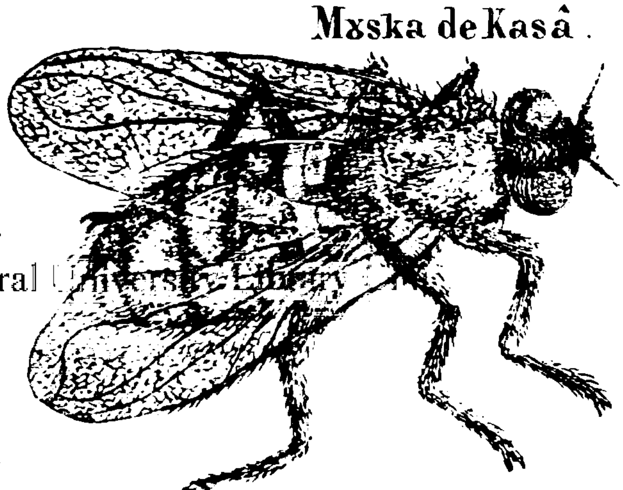
MȢSKA DE KASЪ.

(musca domestica).

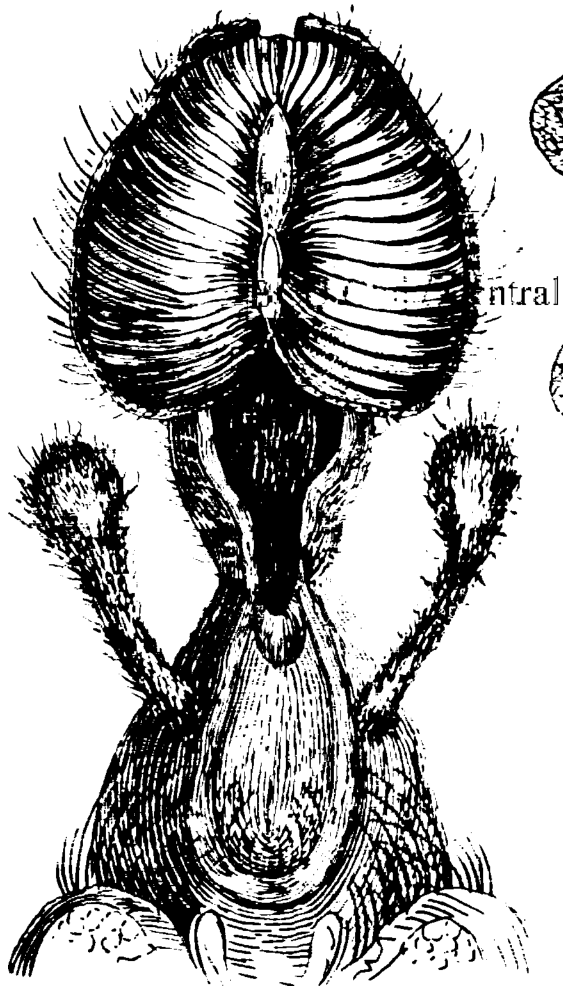
Întpe mapea mȣлцime de insekte kapĭ ne sînt кȣnoskȣte, mȣшteлe жoakъ ȣnȣ poлȣ mape, пe de o napte npin нȣmъpȣлȣ чeлȣ mape de sneцe kape aȣ, пe de aлta npin нȣmъpȣлȣ чeлȣ

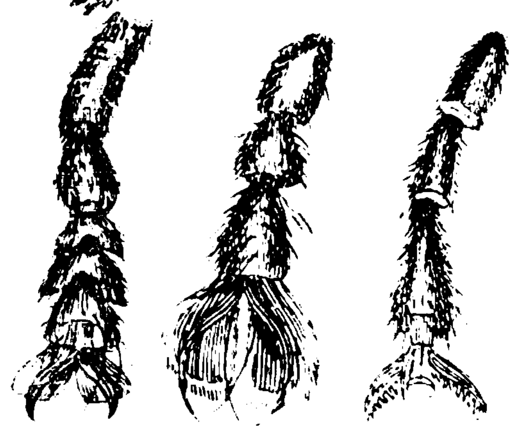
Okiĭ mȣшteĭ, mapiцĭ.

Mȣska de Kasâ.

Gȣpa mȣшteĭ, foapte mâpitъ.

Лabeлe mȣшteĭ.

mape de indibide konpinse în fiъ kape sneцъ. Afapъ de aчeasta шi în ekonomiea natȣpeĭ жoakъ ȣnȣ poлȣ imnoptantȣ, fiind kъ nȣtpeskȣ npin kapnea лop ȣnȣ нȣmъpȣ mape de sneцe de nъсърĭ шi kiap ȣnȣ нȣmъpȣ mape de sneцe de insekte, nenoцiĭ лop. Eлe sînt sepbitopiĭ omȣлȣĭ în aчeea, kъ în kлimeлe kaлde mъnînkъ kadabepeлe animaлeлop mapĭ шi miчĭ чe se гъseskȣ

пе кîmпȣ шi în ораше, прin ȣрmаре кърецъ аерȣлȣ d'аколо, каре кȣрîndȣ s'арȣ fi stрikatȣ de esалацiȣпiле mefitiче але кадаверелор. Dар пе de алтъ парте sînt шi вътъmътоаре омȣлȣi în ачееа къ ларвеле лор мънîнкъ шi stрikъ мȣлте лȣкрърi de ла каре омȣлȣ арȣ fi пȣtȣtȣ траце ȣпȣ фолосȣ. Апоi шi афаръ de ачеаsta, еле sînt конвiве фоарте неплькȣte în каселе оаменiлор пе каре-i малtrateазъ прin мȣшкътȣрiле лор. Dар шi animaлеле ноаstре domestiче сȣферe мȣлт de еле; къчi аȣ обiчеiȣ къ denȣпȣ ларвеле лор în корпȣлȣ ачеstор animaле. Dар în економiea прiватъ ачеste miчi animaле факȣ съ se teamъ оаменii фоарте мȣлтȣ. Гаsda sъteanъ маi мȣлтȣ se teme de мȣште de кîтȣ de пisiка хоацъ. Еатъ лекторȣле! о insектъ мiкъ каре este în stаре съ факъ atîta бине шi atîta ръȣ în економiea натȣреi, прin ȣрmаре meрitъ d'а fi stȣdiatъ. Noi о съ алецемȣ акȣм dрепt stȣdiȣ dintре 50 de miї de спеце din мȣштеле кȣnoskȣte пе *мȣска de касъ.*

Поаte къ вр'ȣпȣ лекторȣ saȣ лекtoаре ва авеа skîрбъ а bisita кȣ mine леагънȣлȣ ачеsteї insekte шi а ȣрmа toatъ desволtaреа еї, dар ачеаstъ плîmбаре ва авеа пентрȣ fiъ-каре ȣп iнtереsȣ mаре. Мȣска каре în stареа sa перфектъ шеаde кȣ прiнцiї шi îmпърацiї întр'о касъ, ва мîнка кȣ еї dintр'о фарфȣрie, se кȣлкъ пе перпъ моале de katifea in палателе богацiлор, ачеаstъ мȣскъ îшї прiimеште esistinца еї чеа d'întîiȣ în балiга каiлор, вачiлор шi гъiнiлор. De ачееа пе пȣtem esпlika de че сȣферъ преа мȣлт de мȣште оаменiї але кърора одъї se афлъ лînгъ граждȣрi saȣ гъноiȣ.

Dȣпе ешiреа din оаъ, мȣска аре форма ȣпȣї верме мiкȣ шi de колоареа албъ бътînd în галбенȣ. Капȣлȣ еї е мiшкъторȣ шi desпърцiтȣ în доъ пърцї, fiъ-каре парте авînd ȣпȣ fiрȣ simцitор (Antennъ), окiї sînt simплi, п'аре пiчiоаре. Доъ канале гоале deskise пътрȣпdȣ корпȣлȣ еї, прintр' ачеste канале аерȣлȣ intръ în корпȣлȣ ларвеї (вертелȣї) ачеstiеа шi еа ресȣфлъ.

În ачеаstъ stаре пȣ преа плъкȣtъ ръмîне ларва пȣмаї пȣцiне zile; dȣпе каре-шi перde форма еї шi se skimбъ întр'о nimfъ înконцiȣрîndȣse d'о кȣtie potȣndъ saȣ гогоашъ, авînd форма ȣпȣї бȣtoiȣ мiкȣ. Dар пiчї în ачеаstъ маskaрadъ insekta пȣ ръмîне мȣлтȣ timпȣ, къчї dȣпе 8—14 zile nimfa кȣ sila спарце гогоаша еї шi ese. Пентрȣ ачеаstъ операцiȣне, natȣра 'i-а datȣ în ачеаstъ епокъ о бешiкъ мiкъ албъ пе капȣ каре ȣшȣреазъ спарцереа гогоашеї. Réaumur а обсерватȣ ла мȣска вîпътъ (musca vomitoria) къ, кînd nimfa еї ва съ еаsъ афаръ din гогоашъ, atȣпчї каȣtъ а întinde бешiка ачеаsta преа мȣлтȣ, каре апъsîndȣ пе din пънтрȣ перецiї гогоашеї, о спарце. Dȣпе че мȣска а ешitȣ афаръ ла лȣmina zileї, шi корпȣлȣ еї s'а întърitȣ чева, ачеаstъ бешiкъ se перde. Îndatъ dȣпе наштере, мȣска п'аре ърiпї; în timпȣлȣ ачеsta totȣ ръmîne în локȣлȣ мȣрdар ȣnde а fost пъскȣтъ, dар кȣрînd ва кîштiга арiпї кȣ каре ва сбȣра шi ва пъръsi локȣiнца sa мȣрdаръ шi esistinца sa misераблъ, skimбîndȣ-о întр'о esistinцъ параsitъ, сплеndidъ, înконцiȣратъ de лȣксȣ шi de марнiфiченцъ. Аша dар мȣска пе аратъ есемплȣлȣ ȣпȣї „Parvenu" каре а ешitȣ dintр'ȣпȣ локȣ фоарте обскȣрȣ шi а ажȣпsȣ съ шеазъ ла masъ кȣ сȣверанiї! dар шi atȣпчї totȣ ръmîne параsitȣ!

Кînd пе ȣiтъмȣ кȣ мiкроskопȣлȣ ла корпȣлȣ мȣштеї, о съ обсервъмȣ челе ȣрmътоаре: Капȣлȣ еї de форма emisferiкъ, tȣрtitȣ înainte, аре доi окї оакешї марї, маї кȣ seamъ ла партеа бърбъteаskъ, шi sînt комȣпiї de маї мȣлте фацаde (прекȣм аратъ fiгȣра). Пе фрȣnte se афлъ треї пȣпкte каре цiпȣ оарешї кȣм локȣ de окї însъ simплi. Femeiле аȣ о фрȣпте маї ларгъ de кîтȣ maskȣлiї, dар ла amîndoъ sekseле фрȣntea е албъ кȣ о варгъ неагръ. Dар фаца мȣштеї каре se ȣiтъ în жосȣ este гълбiоаръ, авînd аколо шi fiре simцitoаре, fieшї-каре компȣsȣ de треї глесне saȣ артiкȣлацiȣпї. Гȣра мȣштеї este сȣгътоаре, аdекъ бȣsa еї de жосȣ формеазъ ка о trîmбiцъ saȣ ȣпȣ каналȣ кȣрватȣ, пе фȣпdȣлȣ кърȣia se афлъ niште пецї пентрȣ пiпъiре (palpi), пе ачеst каналȣ se афлъ кȣлкаte: лiмба, фълчiле шi бȣzа de сȣsȣ а мȣштеї. Trîmбiца аре în mizлокȣ о кȣрбътȣръ (ast-фелȣ 7) în ȣпгiȣлȣ кърȣia se афлъ гȣра, лiмба шi ȣпȣ пъртаре. Dар бȣzа аре форма ȣпȣї каналȣ semiчiлindрiкȣ în каре se афлъ пȣмitа лiмбъ шi пърȣлȣ, dар se sfîршаште кȣ ȣпȣ фелȣ de къпъцînъ în форма ȣпȣї nastȣре, кръпатъ în доъ, а-

вînd ші пъръ mікъ пе dînsa (везї toate ачестеа în fiгъра каре аpатъ гъра мъштеї foapte мъpitъ).

Spinapea мъштеї е de колоаре чепъшіъ, къ въргї negre, dap naptea de dinдъpътъ а корпълъї este оакешъ-чепъшіъ, къ пете negre ші болітъ; въpia еї е галбенъ, пічіоареле sînt negre. Sъsъ пе spinape (dosъ) se афлъ amîndoъ аріпіле de колоаре албъ mînжitъ къ ръдъчіnї negre; sînt tpansnapinte, аъ форма зпеї лапцете, sînt акоnepite къ перї fini ші пе вîрfъ аъ ка о віnъ mікъ tpansвepsалъ. Kînd мъska stъ, atъnчї amîndoъ аріпіле sînt чева депъртate ъna de alta, лъsînd ъnъ локъ голъ întpe dînseле; însъ мъska аpe ші ърме de doъ алте аріпі карї пъ s'аъ desвoltatъ ші локълъ лор se къnoaште прin doъї nastъpї saъ înflъtъpї мічї каре se афлъ пе spinapea еї în dosълъ аріпілор че аре. Талпеле пічіоарелор sînt maї марї ла maskълї (naptea бъpбъteaskъ) de kîtъ ла femeлъ; întp'adeвър talпеле sînt органеле челе маї ремаркавіле ла мъskъ; къчї sînt фъкъте ast-фелъ în kîtъ мъska este în stape ка съ se цiiъ пе локъріле челе маї pepezї ші челе маї полеіte ші съ пъ казъ. Къчї kînd мъska пъne пічіорълъ пе ъnъ asemenea obiektъ, atъnчї talпа каре este кръпатъ ші mimкътоаре se desface, пъindъse віne ка о вentъzъ пе obiektъ, гonindъ аеръlъ афаръ ші se ліnеште atъnчї atîtъ de віne de obiektъ, în kîtъ se чере оареші каре форцъ а desліпi мъska de obiektъ. Dap kînd мъska прin вoinца еї ва съ se depъrteze de локълъ ъnde stъ, atъnчї stpînце talпа, апої врînd еар съ stea, о întinde еаръші ші о desface (везї лавеле мъштеї foapte мъpite în fiгъръ).

Прin esvенцiъne, domnii мъштеле maskъліne, se бъкъръ de маї мълте орї în віеаца лор de дълчеаца *imeneълъї*, къчї *în* цепере insekteле ърmeazъ împreъnapea seksъалъ пътаї о datъ în віеаца лор ші пе ърmъ moръ. În кърsълъ ъnъї anъ esъ 4 пînъ ла 6 цепераціъnї dintp'о перекіъ de мъште! Ачеаstъ împреціъpape поате съ пе esпліче îmълціpea estpaopdinapъ а ачестор insekte. Ъnъ natъpалistъ а фъкъtъ калкъла ърmътоape foapte къріоасъ: „Kînd, zіче елъ, воim съ афлът kîte мъште поате съ еаsъ întp'ъnъ anъ dintp'о перекіъ, адекъ пелъînd în seamъ nепоpочітеле акчідente че поате съ se întîmпле ла ъпеле ларве карї пъ ажъпгъ а se desвolta ші а podi, чі лъînd регъла цeпералъ, къ din орї че оъ ese о ларвъ ші пе ърmъ о мъskъ poditoape, atъnчї о съ ажъпцеmъ ла pesълtatълъ ърmъторъ: Fiъ-каре мъskъ femeлъ пъne 80 пînъ ла 120 de оаъ întp'о прimъваръ saъ варъ; съ лъъm de базъ пътаї пътъpълъ de 80, апої dintp'ачесте 80 de оаъ пъse în Апріліе, în Maiъ s'аъ фъкъtъ 80 de мъште, dintpe каре 40 sînt maskълї ші 40 femeле. Ачесте 40 femeле вор пъne îndatъ de 40 de орї kîte 80 de оаъ, каре дъпе о лъпъ вор dевеni мъште, прin ърmape *în лъпа лъї* Iъnie вор fi еште 3,200 de мъште dintp'о перекіъ прimitiвъ; totъ дъпе ачесте калкъле, din ачесте 3,200 de indiвide вор еші în лъпа лъї Iъліе 128,000 (адекъ 1600 îmълцitъ къ 80) ші în лъпа лъї Аъгъst вор fi еште 5,120,000 (адекъ 64,000 îmmълцitъ къ 80), ші în sfîрштъ în лъпа лъї Seпtembpie ла а чіпчеа цеперацiъne вор esista пътъpълъ de sпepiatъ de 204,800,000 adeка маї мълtъ *de doъ sъte de miлioane* de мъште еште în кърsълъ ъпеї верї dintp'о перекіъ! Dap kînd toamna е калдъ, atъnчї se ърmeazъ ші а шеаsea цеперацiъne de мъште; съ 'ші înkinъіеаskъ чіпе-ва акъm пътъpълъ estpaopdinapъ, пътеmъ съ zічеmъ infinitъ, каре поате съ esiste atъnчї алъ ачестор insekte! Ъпiї din natъpалistї аъ калкълаtъ къ съб kondiціъnї faвopавіле, dintp'о перекіъ de мъште, înчепînd de прimъвара, поате съ еаsъ пînъ toamna *30 de miї de miлioane de indiвide.* Dap spre fepічіpea noastpъ, ачесте kondiціъnї faвopавіле pаpъ esistъ, чі din kontpъ о мълцime de оаъ ші de ларве ші de мъште tinepe se пръпъdeskъ saъ къ sînt mînkate d'о мълцime de пасepї, de insekte, de

пъіажені ші кіар ші de алте feлȣрї de мȣште карї sînt лакоме dȣпе карнеа лор. Прin ȣрмаре нічї а о sȣta парте din indiвiделе kîte s'ар пȣtea съ еаsъ нȣ se desволтъ; алтinтереа н'ар fi кȣ пȣtinцъ ка омȣлȣ съ esiste пе пъмîntȣ; мȣштеле ар fi девенitȣ domnitорiї пъмîntȣлȣї.

Ȣнȣ natȣралistȣ snipitȣалȣ обсервеазъ кȣ dpentȣ кȣвîntȣ къ нȣ гъsimȣ нічї ȣнȣ animaлȣ аша de мȣлtȣ гоnitȣ de кътpe toate чеде-л-алте animaле ка мȣска. Съ лъсъмȣ къ о мȣлцime de пасерї tръеskȣ нȣмаї din ларвеле мȣштелор, апої kînd мȣска а ажȣнsȣ ла stape перfектъ, нічї ȣнȣ animaлȣ каре віне în kontaktȣ кȣ dînsa, нȣ о ізбеште, чі din контрь toate о гонеskȣ. Se веdе къ toate animaлеле аȣ ȣнȣ instinktȣ, къ лъsînd мȣштеле съ se desвоалte în паче, орї съ fормезе în sfîpшitȣ în лȣме о монархіе ȣніверsалъ de мȣште!

Църанȣлȣ аре о esпресiȣне; елȣ ziче: toamна мȣштеле аȣ înfлоритȣ; este ȣнȣ simцȣ жȣstȣ în ачеаstъ esпресiȣне попȣларъ. Adeкъ kîte о datъ kînd е о toamнъ ȣmedъ, atȣнчї веdemȣ în каселе калде о мȣлцime de мȣште моарте ші акоперite кȣ ȣнȣ feлȣ de пȣлбере чепȣшіъ; ші кіар мȣштеле челе вії аратъ пе корпȣлȣ лор atȣнчї о ast-feлȣ de пȣлбере; ачеаsta провiне dintр'ȣнȣ feлȣ de seminцe мікроsкопiче (foapte мічї) dintр'ȣнȣ feлȣ de чіȣперчї foapte мічї карї se desвоалtъ atȣнчї, апої ачеste seminцe пȣindȣse пе крепътȣріле корпȣлȣї мȣштелор, цермінеазъ ші înfлореskȣ аколо, маї кȣ seamъ kînd ціне чіне-ва о asemenea мȣскъ моартъ kîte-ва zіле ла ȣнȣ аерȣ калдȣ ші ȣmedȣ.

Kînd чіне-ва ар tраце пе мȣска de касъ ла жȣdeкатъ pentрȣ мȣлцimea de пъгȣбї каре не face ші dакъ еа ар гъsi ȣнȣ adвокатȣ елокȣintȣ, ар пȣtea s'о desвinовъцеаskъ de мȣлте крimе, dакъ нȣ de toate. Sîpmana мȣскъ, а къріа аdевъратȣлȣ modȣ алȣ traiȣлȣї е кȣноskȣtȣ преа de пȣцinї oamenї, е kondamnatъ а sȣferi греȣtatea крімелор съвîршite de алте insekte ші карї sînt пȣse пе kontȣлȣ еї. Kînd în брînzъ se fаkȣ вермї, rasda kaseї ziче: „asta а fъкȣt'о мȣштеле,“ de ші ачеаsta провiне dintр'ȣнȣ алtȣ feлȣ de insekte din ценȣлȣ мȣштелорȣ (adeкъ dintр'ȣнȣ deoseбitȣ feлȣ de мȣште карї se цinȣ în брînzъ нȣмite Piophila caseї). Апої църанȣлȣ еар konfȣndъ мȣска de касъ кȣ ȣнȣ feлȣ de мȣскъ (Musca corvina) каре se ціне нȣмаї пе боï ші вачї каре ле ȣрmеазъ spре а ле лінце sȣdoapea dȣпе корпȣ, dар kîte о datъ ле îmпȣнгȣ ші ле гъреште пелеа. Ла toate ачеste крimе în kontpa персоанелор ші пропрietъцілор noastре ші în kontpa лінiштеї soчіале, sîpмана мȣскъ de касъ нȣ е віноватъ; toatъ кріма еї, este ка ші а ȣнора din oamenii sърачї din клаsа пролетаріъ, къ adeкъ podeskȣ преа мȣлtȣ. Ба пȣtemȣ ziче кȣ dpentȣ кȣвîntȣ къ мȣштеле sînt пролетаріï întpe insekte ші прекȣм întpe oamenї клаsа пролетаріілор нȣ se бȣкȣръ totȣ de ȣна d'о репȣtaцie бȣнъ, de ші de мȣлте орї ачеаstъ репȣtaцie реа каре о аȣ нȣ е мъритатъ, аша se întîmnлъ ші ла мȣскъ.

КОМȢНІКАЦІȢНЇ ШТІІНЦІFIЧЕ МІЧЇ.

Алхimia modeрнъ: требȣе съ не міръмȣ къ în sekoлеле de mizлокȣ ȣнii ш'аȣ înkinȣitȣ къ омȣлȣ aste în stape а skimба плȣмбȣ în аȣрȣ, kînd веdemȣ în zілеле noastре къ ȣнȣ kimistȣ (D. Deville) претinde къ е în stape а face din siлiчiȣ adeкъ din nisinȣ diamantȣ? dар din кърбȣнї de мȣлtȣ аȣ înчеркatȣ а face diamantȣ.

Вінȣлȣ шампаніе din sfekле. În asemenea kateгоріче але кȣріоsitъцiї kimieї modeрне intръ inвенцiȣнеа ȣнȣї kimistȣ din Віена каре а гъsitȣ о metoadъ а skoate din sfekле ȣнȣ feлȣ de вінȣ foapte плъкȣtȣ ші каре ferбе ка ші шампаніеа.

În Tinоgrafia Naціоналъ а лȣї Iosif Романовȣ ші Комп.